

NÄITEID KARJALA KEELE VESJEGONSKI MURRAKUST IV

Seekord tulevad avaldamisele sõjamälestused. Keeleli-
selt vastanduvad nad eelmisel korral avaldatud muinasjuttu-
dele. Kui muinasjuttude keel on säilitanud suhteliselt "puh-
ta" ilme, st. et ümberlülituste ja hiliste laenude hulk on
seal suhteliselt väike, siis sõjamälestused on vastupidiselt
küllastunud ümberlülitustest ja laenudest. On ju sõjamäles-
tused pärit teiskeelsest keskkonnast. Et siin on keelekon-
takt eriti tugev, siis avalduvad karjala keele vana kontakt-
keele - vene keele - mõjud eriti selgelt. Sama võib märgata
ka näiteks usutemaatika puhul. Seega kaks temaatilist rühma,
kus laensõnade kontsentratsioon on kõige suurem ja ümberlü-
litused kõige sagedasemad, on usutemaatika ja sõjatemaatika.

Avaldatav materjal pärineb ühelt keelejuhilt.

Viktor Dmitrijevits K r ö l o v on sündinud 1922 a.
praeguse Kalinini oblasti Vesjegonski rajooni Dobritsa külas
(endine ametlik nimi Popovka, rahvasuus r e d u - p o p o f -
k a, seega Pori-Popovka). Kõrgema pedagoogilise haridusega,
erialalt ajaloolane. Suurema osa elust on elanud kodukandi
erinevates külades, viimased parkümmend aastat Dudinos. Mõn-
da aega elas ka Ukrainas. Töötanud pedagoogina, kõige pike-
malt, üheksateist aastat, Tšamerovo keskkoolis (koduküla Du-
dino asub Tšamerovost umbes kahe kilomeetri kaugusel). Sõ-
jast võttis osa algusest lõpuni.

Kõik järgnevad tekstid on lindistatud 1984. a. Keeleju-
hile on iseloomulik mõningate soome sõnade tarvitamine (mär-
gitud tärnikesega), mis johtub ühelt poolt asjaolust, et ta
on laiade huvidega ja huvi tundnud ka soome keele vastu, tei-
selt poolt jututeemast.

1. miula n̄in udawdu / j̄ain elošša
voinan / voianan mie ol'in p̄i'te'ri'ss̄ä / i
k a r j a l a n kangaš on / t'ijät / k a r e - l ' s k i pere-
šē'jek / k a r j a l a n kangaš // sto dvatcat' trēt'jaja
strelkō-vaja d'ivī'žija / ordena l'ē n i n a / ka šiel'ä //
mie / müö ol'imma abaronašša / i finat šežo abaronašša /
abaronašša / vähäžin ammuimma i hüö i müö / vähäžin / nu eu-
lun moišta nastup'neijja / ni hüö ni müö emme nastupainu //

a konža l'iení nel' l'äkümmeñd'ä kolmas' vuozi // ka / miän d'ivižiija ol' i snimit' t'ü siel' dā / nu šada kaksikümmeñd'ä kolmas' d'ivi-žiija / i l'ükät' t'ü na prari-f blokā-di / blokjadia // talvella nel' l'äkümmeñd'ä kolmas' ta vuotta / janvarilla / ka mie t'ässä nastupeičin / i nemča / minalla rjaničči / ka jalga on / i šsas t'ial'ä oskolka on / jalga on rjanittu / t'amä ol' i devjatna-tcatava janvarä. / sorok tret' i got / i pütüin ka čerepofcah / gospital' ih // p i t' e r i h // poto-m jäl' geh čere.... / čerepofcah / l'ätokkija müöt' / t'amä / kuin / dorō-ga ži žni / ka t'ad'ä müöt'en / čerepofcah / a jäl' geh tiäšen karjalalah // svi-ri / jogi oq / i ka oloncah päij / t'amä / p i t' k ä r a n t a / to kuin ol' i / unahin nāmā / nu sortavalah päij ka / liatokka / randia müöt / järvi liatokka / randia müöt' nastupeičin / ka siel' ä pütü miula hüvin / šežo / moničči / jallat vain miästä [...] / nāvūt' t'ih / suomen... / nu snaradoilla annettih / da // tapettuo äijä ol' i meid' ä / vähää jäi elošsa / ka.

Mul oli šne, jain ellu

Sōjas, sōja ajal olin ma Leningradis (= Piiteris) ja (seal) on Karjala maakitsus. Lenini ordeniga 123. laskurdiviis, vaat seal ma (olin). Meie olime kaitstes ja soomlased samuti kaitstes. Laskime vähe, nii nemad kui ka meie, vähe, noh, ei olnud sellist pealetungi. Ei nemad ega meie ei tunginud peale. Aga kui algas neljakümne kolmas aasta, meie diviis viidi (= oli vōetud) sealt ära, see tähendab 123. diviis, ja suunatud blokaadi murdma. Neljakümne kolmanda aasta jaanuaris tungisin ma siin peale ja sakslane haavas mind miiniga. Jalas on siamaani kild. Jalg on haavatud. See oli 19. jaanuaril neljakümne kolmandal aastal.

Ja sattusin Tšerepovetsi hospitali. Algul Leningradi (= Piiterisse), (sealt) hiljem Tšerepovetsi, mööda Leadogat. See (oli), kuidas (teda kutsutigi), Elu tee. Vaat seda mööda (sõitsin) Tšerepovetsi. Aga hiljem taas Karjalasse. Sviri jõgi on. Olonetsi poole on see Pitkäranta, oli mingi, olen ära unustanud need. Noh, Sortavala poole, Leadoga kallast mööda - Leadoga järv on - kallast mööda tungisin peale. Seal sain ma kõvasti (= hästi) pihta. Samuti mitu korra. Tõstad vaid jalad maast (kõrgemale), nähti, anti mürskudega. Jaa, tapetuid oli palju, vähe jäi ellu. Noh, mul

oli õnne (= õnnestus), jäin ellu.

2. tapoin kaksi šadja vižikümmeñdä t'äidä

mie f_sõrok pervom godu· vojuiõin p i t' e r i l l /
frontalla / l' e n i n g r a t s k i front venäh' äksi / a
näl'gä ol'i / kül'üö eulun / i frontalla vain n'in / ol'i äjã
vet't'äidä / saldiatoilla // kerran mie dežurin telefo-
nal luona i rubein / heit'in šovat / tapoin kaksi šadja vi-
žikümmeñdä t'äidä / šovat l'ükkäin lumeh t'amän jäl'geh / ei
šjan kaikkie tappia / jäl'geh ot'in // päiväl'l'ä vzvõdnoi
komand'ira / l'eitenanta / t'üõnd'i miun / l'ina svjãzi rik-
kuoõci / l'õüd'ie mišsã snarada pütü / provodah // mie pa-
nin jalloilla šukset / ol'in bot'inkoišsã i remeñil'l'ä / nu
/ zast'ig'in / nübl'it'in bot'inkat i l'äks'in / kolmekümmeñ-
d'ä gradussja ol'i pakkane / a kaksi il'i kolme õjassuo mie
ol'in zadanalla // konža tul'in / zeml'apkašsã müö emmä
heit't'iačen / emmä jakšiačen // üöl'l'ä mie külüššin / jal-
lat kiviššet'äh / konža heit'in bot'inkat / dogad'in što jal-
lat on kül'met't'ü // nu kolme küda f_pol'evom gospital'e
viruin / a jäl'geh t'amã pareñi // a vošmõ·je šent'abrä sõ-
rok pervava gõda / p i t' e r i s s ä mie näin kuin nemeckoi
aviã·cija bombi p o d ä · j e f s k i j e prodovo'lstvennije
sklãdi // eskadril'i l'endi / miän artil'l'eristat oldih
nuoret / opitnoit kadroit oldih frontalla / i ei šjan / ei
šjan zbeiija nemeckoida samal'ottja / hüo poltettih p o d ä -
j e f s k i j e sklãdi / devjatka t'amã ul'et't'i jãrešt'i
// näin i toizie bombiškoida p i t' e r i n / konža nel'l'ä-
kümmeñdä vižikümmeñdä samal'ottja l'ennãt't'ih i bombittih/
p i t' e r i e // frontalla ol'i näl'gã / puol'i kilja l'ei-
bie privarttia keittuo / eulun lihja / eulun ražvja / šuri-
mja eulun / ol'i näl'gã // ken vahnembi ol'i / n'in tja gieh
kuoldih / a kaikin laihuimme äijäl'di / n'in laihuimma / što
keviel'l'ä sõrok ftarõ·va gõda konža kül'üt lja·jimma iče /
l'ähemmä kül'üh / rahvašta šiel'ã eulun / mirnoida / heit'-
t'iačet i / barçuo keräimmä / čilahaista keit'imme / keräim-
mä / i söimmä / i kažieççi t'amã hüvä süomiñe / fso.

Tapsin kakssada viiskümmeñd täid

Neljäkümne esimesel aastal sõdisin ma Leningradi (= Pii-
teri) rindel. Vene keeles Leningradi rinne. Oli nälg, sauna
ei olnud ja aina olid rindel. (Aga) sõduritel oli ju palju
täisid. Kord ma olin telefoni juures valves ja hakkasin (täi-

sid tapma), võtsin riided seljast ja tapsin kakssada viiskümmend täid. Riided viskasin pärast seda lumme. Kõiki tappe ei jõudnud, hiljem võtsin (riided) ära. Päeval saatis rühmakomandör, leitnant otsima - sideliin oli katkenud - kus mürsk oli juhtme peale sattunud. Ma panin suusad alla (= jalgadele). Olin saabaste ja sineliga (= rihmaga). Noh, panin nõõbid kinni, nõõpisin saapad kinni ja läksin. Kolmkümmend kraadi oli pakast. Aga mina olin kaks või kolm tundi ülesannet täitmas. Kui tulin, ei jõudnud muldonni pikali minna, ei jaksanud. Öösel tundsin (= kuulsin), jalad valutavad. Kui saapad maha võtsin, märkasin, et jalad on külmavõetud. Noh, kolm kuud lamasin välihospitalis, aga siis paranes.

Aga 8. septembril 1941. aastal nägin ma, kuidas Saksa lennuvägi pommitas Podajevi toiduaineladusid. Eskadrill lendas, meie kahurväelased olid noored, kogenud kaadrid olid rindel, ja ei saanud Saksa lennukaid alla tulistada. Nad põletasid Podajevi laod ära. Need üheksa (lennukit) lendasid kõik tagasi. Nägin teisi Leningradi (= Piiteri) pommitamisi, kui(das) nelikümmend-viiskümmend lennukit lendasid ja pommitasid Leningradi (= Piiterit).

Rindel oli nälg. Pool kilo leiba anti, et leent keeta. Liha ei olnud, rasva ei olnud, tangu ei olnud, nälg oli. Vanemad surid tihti. Aga kõik läksime kõvasti kõhnemaks. Nii kõhnaks jäime, et Neljakümne teise aasta kevadel tegime ise saunad, läheme sauna - seal tsiviilelanikke polnud -, ja korjasime oblikaid, keetsime nõgeseid. Korjasime ja söime ning tundus, et see on hea söök. Kõik.

3. snarada lanpei metrašša

nu / f⁴⁴tišša devjatso-t sorok četvjo-rttom godū. / kezäl' l'ä / kezäl' l'ä / mie ol'in k a r j a l a n frontalla / a for-čiruicimma s v i r' i n joven / dvatsoč'ftarō-va ijuña / sōrok četvjo-rttava gōda // t'äl' l'ä puol'ie s v i r' i e meid' ä / meih amuttih / finskoit artil' l'eristat / miän bat'onašta ol'i tapettu kolmekümneñ ä miest' ä / miun zaval' i miälla / vain jallat nāvūt' t'ih / nu tovariššat piäs-šet' t'ih mjašta / kaiken k a r j a l a n mie proijin / s o r t a v a l a h šia / nu kül' ät oldih / nu euldu koški-ettu / suomalaiset* ei koškiettu / rahvas el' et' t'ih nu kuin iel' l'ä / živattija ol'i / l'ehmät / hebožet / kai / kojit / ni mid' ä ei koškiettu / suomalaiset* // a s o r t a v a - l a n luona / nel' l'äkümneñ ä kilometria / miäh / t'ännē /

kuin / m e l' u k / ka // miän batal'ona ol'i / pütü / nu
pahoin pütü / jügleh bojuh / jäi vähä meid'ä // müö gora-
žella l'iajimme okopat / ka mie icelle haudažen kaivoin /
ziastupalla / i viruin lügazella / a t'äl'l'ä puol'ie šuoda
/ oldih suomalaizet* sotamiehet* il'i finskije soldä-ti / ve-
nähi äksi šanuo // ka // hüö näht'ih / i finskoi art'il'e-
rista alottj ambumah miuh // enzimäne snarada langei šeiöce-
meššä metrašša / mie haudažeh ka viruttjačin / kivüöt / pes-
ku / pirizöw miun piel'l'ä / mie korvat t'ükičün šormilöilla
/ ka avain sün / nu / štobi ei l'ieni gluxoina / a toine
snarada viješšä metrašša langei miušta / viel'ä pahambi miu-
la l'ieni // mie dümaičün / tapetah / ššas tappaw kolman-
žella // kolmas langei metrašša / metrašša al'i puol'itoi-
žeššä / ei enämbiä / i t'amän jäl'geh / vižitoišta vuotta /
miulma trässä / kuin t'amä ol'i / en t'ijä kuin šanuo / nu
äjäl'di miuh pütü / a pul'emjo-tčikat puoleššä šadaššä met-
rašša oldih / hüö pütüttih / nu kuin pot prämö-je popadä-ni-
je / hiät tappo i pul'emjotaq kaiken rožniešši / ka moine
azie ol'i frontalla / ka.

Mürsk langes meetri kaugusele

1944. aasta suvel olin ma Karjala rindel. Sviri jõe
forsseerisime 22. juunil 1944. aastal. Siinpool Sviri jõge
meid lasti, Soome kahurväelased. Meie pataljonist oli tape-
tud kolmkümmend meest, mina aga jäin mulla alla (= kattis
mullaga), vaid jalad olid näha. Noh, kaaslased päästsid mind
mulla alt välja.

Käisin läbi kogu Karjala Sortavalani. Külad olid, küla-
sid polnud puudutatud, soomlased ei puutunud, rahvas elas
nii nagu enne. Loomi oli, lehmad, hobused, kõik (oli), ma-
jad, mitte midagi ei puutunud soomlased. Aga Sortavala juu-
res, nelikümmend kilomeetrit (Sortavalast), meie peale, kui-
das (selle koha nimi oli), Meljuk (?), meie pataljon (oli),
sattus halvasti raskesse lahingusse. Meid jäi vähe järgi. Me
tegime mäele kaevikud. Minagi kaevasin endale labidaga augu-
kese ja lamasin lagedal (= aasal). Aga siinpool sood olid
Soome sõdurid, Soome sõdurid, kui vene keeles öelda. Nad nä-
gid meid ja Soome kahurvägi hakkas mind tulistama. Esimene
mürsk kukkus seitsme meetri kaugusele. Ma laskusin maha oma
auku, kivid, liiv (lendas), minu kohal undas (= undab). Sul-
gesin kõrvad sõrmedega ja avasin suu, noh, et mitte kurdiks
jääda. Aga teine mürsk kukkus minust viie meetri kaugusele.

Mul hakkas veelgi halvem. Ma mõtlesin, et (mind) tapetakse; kohe tapab kolmanda mürsuga. Kolmas kukkus meetri kaugusele, meetri või poolteise kaugusele, mitte rohkem. Pärast seda olid mul viisteist aastat värinad (= raputas). Kuidas see oli, ei oska öelda. Kuulipildurid olid poollesaja meetri kaugusel, nad sattusid samahästi kui otselöögi alla. Nad said surma ja kuulipildujagi lõi kõik laiali. Vaat, seda juhtus (= selline asi oli) rindel.

4. mie tappja t'ädä rišt'ikanžja en andan

miän batal'ona ol'i t'üönnet't'ü tilah / finoin // ol'i vih-
ma / üö / müö siinne pütuimma / vot / i pütu pl'enah / nu
/ suom... / suomalainen* sotamies* / il'i suomen... / finskoi
saldjatta karjalaksi šanuo // i ruvettih händä pergamah miän-
omat / i otettih / nämä šiappiat hänešt'ä / pie... / pied'ä
vaš perratah // a mie kačon / perratah saldjattja / ol'in
starsi serža.nt / vahnembi seržanta // mie ravahin sräzu /
octä.vit // ei ruvettu pergamah / tul'in / šanoin viel'ä hü-
vä päivä hänel'ä / ka // mid'ä t'üö rjatte? / vet' pl'en-
noida ei perratah / i ka mie / händä šanotah / pid'äv tappja
// ei voi tappja / en anna tappja / ei tarrettih / ei ammut-
tih händä // ka müö ühen päivän vain ol'imma tilässa / šid'ä
viijimma / i mie hänen / hänen spašsin / štjabašta [...] / jäi
elosša / a nän hänen tapettais / mie kuzün / ken on / što
olen talonpoiga* / koisša on l'ehmät / kaheksän l'ehmie / ša-
no // a ka en kuzün sukunimia* / pid'i sukunimi* kuzüä / en
kuzün // s o r t a v a l a š t a nel'l'äkümmeänd'ä kilomet-
ria // mie tappja t'ädä rišt'ikanžja en andan / nän tappetais

Ma ei lasknud seda meest tappa

Meie pataljon oli saadetud soomlaste tagalasse. Oli vihmane ja öö, kui me sinna sattusime. Vangi sattus Soome sõdur, Soome sõdur, kui karjala keeles öelda. Meie omad hakkasid teda peksma, võtsid saapad ära, löövad vastu pead. Aga mina vaatan, pekstakse sõdurit. Olin vanemseersant. Karjusin kohe: "Jätta!" Enam ei pekstud. Tulin (juurde). Ütlesin veel talle (st. vangile) tere päevast. (Küsisin sõduritelt:)"Mida te teete? Vange ju ei lööda." Ja mina... Nad ütlevad: "Ära peaks ta tapma." - "Ei tohi tappa, ei lase tappa. Teda ei lastud maha. Me olime tagalas vaid ühe päeva, seejärel tulime välja. Mina päästsin ta ära. Muidu oleks ära tapetud. Ma küsisin, kes ta on. Ta ütles, et on (= olen) talupoeg, kodus

on lehmad, kaheksa lehma. Ma ei küsinud perekonnanime, oleks pidanud perekonnanime küsima. Ei küsinud. Sortavalast nelikümmend kilomeetrit. Ma ei lasknud seda meest tappa, aga muidu oleks ära tapetud.

Тийт К у к к
(Тарту-Хельсинки)

ОБРАЗЦЫ РЕЧИ ВЕСЬЕГОНСКОГО ГОВОРА КАРЕЛЬСКОГО ЯЗЫКА IV

Р е з ю м е

Опубликованы тексты, содержащие военные воспоминания. Информантом был Виктор Дмитриевич К р и л о в, 1922 г.р., д. Дудино Весьегонского района Калининской области. Тексты данной тематики отличаются обилием поздних заимствований и частой сменой языка.